

תמרון – על מנת מה

רון טירה | 9 בינואר, 2022 | גיליון 1548

במאמרו 'מי שיברח מהתמרון, לא ינצח' ("פרסום מיוחד", המכון למחקרי ביטחון לאומי, 12 באוגוסט, 2021), טוען עפר שלח שהתמרון (קרי מתקפה קרקעית, בלשון צבאית) חיוני, וזאת כדי להכריע את כוחות האויב, להגדיל את ההרס הצפוי לאויב, וכדי שהשאלה "מי ינצח" לא תהא מוטלת בספק. שלח טוען כי הפעלת אש ללא תמרון מאריכה את משך העימות וכך מגדילה את הפגיעה בישראל, וכן כי הישג הגנתי אינו מספיק בשום מערכה. מטרת מאמר זה היא לבחון את טענותיו של שלח, ובחלק מהמקרים להציג טענות נגדיות.

לא תפישה גנרית אלא תכנון בהקשר ייחודי

תכנית המגירה הצבאית יכולה לספק בסיס חשיבתי ונקודת התייחסות לבניין הכח, אך היא לא תופעל כלשונה, שכן בעת גיבושה היא עדיין חסרת הקשר. בבואנו להפעיל את הכח הצבאי, השלב הראשון – והחיוני ביותר – הוא לנתח את ההקשר האסטרטגי הייחודי בו הכח אמור להיות מופעל. יש לנתח ולהגדיר, בהקשר ייחודי זה, באיזה אופן נדרש שהשגרה שלאחר העימות תהיה שונה מזו שלפניו ולשרטט גאנט המציג, מהסוף להתחלה, כיצד הפעלת הכח תניב את השגרה הרצויה לאחר העימות. ההישג הנדרש צריך להיות מנוסח במונחי תפוקות אסטרטגיות, כלומר: התועלת לדרג מקבל ההחלטות, ובעולם המונחים שלו, ולא במונחי תשומות צבאיות (דוגמת משימות או גרימת נזק ליריב). בנוסף, יש להציג מתאם סביר בין ההישגים האסטרטגיים הצפויים לבין המחירים הצפויים במתאר הפעלת הכח (אילוץ שתכנית המגירה הגנרית פטורה ממנו, לפחות בפועל).

איננו יודעים באיזה הקשר ייחודי צה"ל יידרש להילחם בחזבאללה, ולכן קשה לדון בנחיצות התמרון. בהקשר מסוים הוא יהיה נחוץ, ובהקשר אחר לא, או שמחירו יעלה על תוספת ההישג שתנבע ממנו. ועדיין ניתן להעריך שתי מערכות פרמטרים רלוונטיות לעימות: א. השינויים שמתחוללים בזירה, והעשויים להפחית בהקשרים מסוימים מהתועלת שבתמרון; ב. קשת הקשרים אפשריים שבהם התמרון פחות נחוץ, ומתעורר הצורך באסטרטגיה ובתכנית אחרות.

יצוין, שהדיון עוסק בשאלת נחיצות המתקפה הקרקעית על מנת להשיג את מטרות העימות, ואינו עוסק בשאלת ההגנה שעל פיקוד הצפון לספק נגד איום פשיטות חזבאללה, גם אם ההגנה (האסטרטגית) תהיה כרוכה בפעילות התקפית (טקטית) חוצת גבול.

ההשתנות: מ'תמונת הניצחון' לתחרות על הכניסה לעימות

האסטרטגיה שישראל בחרה לממש במב"מ הביאה לשיבוש ולעיכוב תכניות בניין הכח של חזבאללה, אך לא לבלימתן. בסופו של דבר, חזבאללה מחזיק כיום ביכולות אש איכותיות, העולות על אלו של מרבית חברות נאט"ו, ובכל יום שחולף מתעצמות יכולותיו אלה של הארגון. מנשק תלול-מסלול מדויק, דרך נשק "לא פרבולי" מדויק (טילי שיוט, כטב"מים תוקפים, טילי חוף-ים), ועד טילי קרקע-אוויר. המאבק בהצטיידות חזבאללה בנשק מדויק טרם הסתיים, אך נניח לצורכי הניתוח, שבשלב מאוחר זה ישראל כבר לא תשנה אסטרטגיה ולא תציב בפני הארגון דילמה שתאלץ אותו לבחון מחדש את סוגית הנשק המדויק.

להנחה זו מספר משמעויות. ראשית, היכולות החדשות של חזבאללה עלולות לאפשר לו לתקוף במדויק בעומק ישראל מטרות חיוניות, אזרחיות וצבאיות. שנית, היכולות הללו מופעלות מעומק לבנון ואולי מזירות נוספות (למשל עומק סוריה ומערב עירק), קרי מעומק שטח היריב אל עומק שטח ישראל. ושלישית, יכולות אלו עשויות להיות מופעלות במהירות יחסית, והן מצריכות הכנות ושינויי היערכות מינוריים בלבד.

למציאות חדשה זו נגזרות אסטרטגית ואופרטיבית. אסטרטגית, מחיר העימות עולה במדרגה שלמה, ולראשונה תיתכן פגיעה אפקטיבית במערכים חיוניים של ישראל, ששיקומם ממושך ויקר. לכן המטלה של מציאת מתאר עימות שבמסגרתו מתקיים מתאם סביר, בפרספקטיבה של הדרג המדיני, בין ההישג הצפוי לבין מחירו הצפוי הופכת מורכבת יותר. ואופרטיבית, עיקר האיום על ישראל נשקף ממערכים איכותיים הממוקמים בעומק שטח היריב, ולא מהחזית.

מלחמת לבנון השנייה התמקדה בשלב הסיום שלה: צה"ל חיפש "תמונת ניצחון" בסדרת מהלכים ששיאם במבצע 'שינוי כיוון 11' (והד לצורת חשיבה זו נמצא גם בניתוח של עפר שלח, המבקש שהשאלה "מי ניצח" לא תהא מוטלת בספק), ואילו חזבאללה ביקש לנצח באמצעות אי-הפסד. שני הצדדים התמקדו בניסיון להפגין יתרון ביממות האחרונות של המלחמה.

אלא שתהליכי ההתעצמות של שני הצדדים, ובעיקר העלייה באפקטיביות האש של שניהם, עשויים למקד את העימות הבא דווקא בשלב הפתיחה. שני הצדדים יוכלו לפגוע פגיעות מהותיות זה בזה כבר בשעות הראשונות של העימות, וכל צד עשוי לשאוף לשבש את תהליך הכניסה ללחימה של משנהו. התחרות על הכניסה לעימות עלולה ליצור את אחת הדילמות העיקריות של העימות העתידי: מחד גיסא, העלייה במחיר העימות תקשה על קבלת

ההחלטה לפתוח בעימות, ובוודאי שעל קבלת החלטה לפתוח במלחמה מלאה. מאידך גיסא, הפוטנציאל להתפתחות תחרות על אופן ותנאי הכניסה לעימות, וכן החשש שייווצר אצל חזבאללה הגיון של use it or lose it, עלולים לייצר דינאמיקה מסלימה. הדינאמיקה האסטרטגית תבקש לרסן כניסה למלחמה מלאה, ואילו הדינאמיקה האופרטיבית תבקש להחיש אותה.

במציאות המשתנה המתוארת, צבא היבשה סובל ממשבר רלוונטיות ההולך ומחריף. כדי לבצע מתקפה קרקעית מלאה, הוא נדרש לזמן לשם גיוס וצבירת כוחות הסדיר והמילואים, ואז הוא נדרש ליחידת הזמן המינימאלית הכרוכה בביצוע ובהשלמת התמרון. יחידת זמן זו אינה נמדדת בשעות או בימים ספורים, אלא בימים רבים ואף שבועות. בניגוד לטענת שלח, יתכן שדווקא התמרון הוא זה היוצר מסגרת זמנים מינימאלית ללחימה, המקשה על קיצורה.

הכוח היבשתי מתייצב בקו הגבול, ומשם הוא נדרש לתמרן לינארית דרך החזית כשמערכי האיכות של היריב עשויים להיות מופעלים מעומק של עשרות או מאות קילומטרים. ואכן, במתארים שחזבאללה יפעל גם מזירות נוספות, העומק עשוי לכלול לדוגמה גם את עומק סוריה. כדי להיות רלבנטי, צבא היבשה צריך לפתח יכולת להשפיע באופן משמעותי על הזמן (שלב הכניסה לעימות) ועל המרחב (העומק) הקריטיים ללחימה, ובתוספת תועלת שולית המתאימה לתוספת ההישג שהוא יציע.

מי מבקש להוציא דבר מיריבו

אולי השאלה הראשונה לבירור בבואנו לבחון הקשר אסטרטגי ייחודי, היא איזה צד הוא המבקש לייצר מציאות אסטרטגית חדשה, הנוחה לו יותר, לאחר העימות. לא אחת, הצד המבקש להוציא דבר מיריבו מצוי במצב יסוד אסטרטגי של מתקפה, ואילו הצד השני יכול להרשות לעצמו להימצא במצב יסוד אסטרטגי של מגננה (שבמסגרתו בהחלט ייתכנו מבצעים התקפיים). בהכללה, שבהחלט אינה מכסה את כל קשת האפשרויות, עלות מצב היסוד האסטרטגי "מגננה" נמוכה יותר, שכן מטרתו מוגבלת יותר: שימור המציאות האסטרטגית הקיימת, ולא שינויה. אבחנה זו נשתכחה בצה"ל, עד כדי זניחת מצב היסוד האסטרטגי "מגננה".

בהקשר אסטרטגי ייחודי של חתירת ישראל לייצר מציאות אסטרטגית חדשה בלבנון, יתכן שיש מקום למתקפה קרקעית שתכליתה לתרום להשגת אותה מציאות אסטרטגית ספציפית המבוקשת בהקשר המסוים. זאת, בתנאי שהמתכנן יוכיח שההישג הצפוי מהתמרון יאפיל על מחירו הצפוי.

ועם זאת, בחלק ניכר מהעימותים שישראל נטלה בהם חלק בשלושת העשורים האחרונים, ישראל לא ביקשה להוציא דבר מיריבה, אלא פשוט לסיים במהירות את העימות שאליו נקלעה שלא בטובתה. לפחות חלק מעימותים אלה נבע מתהליך הסלמה שיצא משליטה, או

ממיסקלקולציה. במצבים כאלה, בהחלט אפשר שרציונלי יותר לישראל לבחור במצב יסוד אסטרטגי "מגננה", ולהפעיל את כוחה באופן שיביא לסיום מהיר וזול של העימות. מי שיטען שבעימות שהקשרו מיסקלקולציה או התדרדרות שיצאה משליטה, אזי נכון יהיה להציב מטרות מרחיקות לכת - דוגמת "הכרעה" - ולצאת למתקפה קרקעית המצריכה התחייבות מינימאלית למספר שבועות לחימה אשר במהלכם העורף יהיה חשוף למתקפות טילים, ייאלץ להוכיח טענתו זו באותות ובמופתים.

הקשרים אחרים עשויים להיות כרוכים למשל בתמונה רב-זירתית מורכבת, שבה לבנון אינה הזירה היחידה או אף אינה הזירה הראשית, למשל כאשר איראן היא הזירה העיקרית ולבנון מייצגת ניסיון של הציר להסיט ולהעסיק את ישראל בזירה משנית. בהקשרים כאלה, יש לברר היטב עד כמה נכון לאבד דרגות חופש ולהתחייב לתמרון בזירת לבנון, מה גם שתמרון כזה אינו מצריך רק הקצאה של כוחות קרקעיים, אלא גם משאבי איסוף וסיוע אוויריים ניכרים.

אך גם במצבים בהם ישראל מבקשת להוציא דבר מחזבאללה ולייצר מציאות אסטרטגית חדשה, יתכן שהשתנות התנאים תאפשר לעשות זאת מתחת לסף המלחמה. מחיר המלחמה המלאה הוא עצום, לשני הצדדים, ההחלטה לצאת למלחמה קשה יותר, ולכן יתכן שדרגות החופש מתחת לסף המלחמה דווקא מתרחבות. אפשר שעימות סביב סוגיית הנשק המדויק, למשל, יכלול החלפת מהלומות קינטיות – אך מבלי להסלים למלחמה מלאה. גם בעימות מוגבל, הזמן, המחיר והמשאבים הדרושים לביצוע מתקפה קרקעית עשויים לא להתאים להישג המוגבל הנדרש בעימות כזה.

במצבים שישיראל מנסה לשנות את המציאות בלבנון או במערכה מול הציר המובל על ידי איראן, העימות צריך להימשך עד להיווצרות התנאים לשינוי המציאות - גם אם יהיה כרוך במסגרת זמנים ארוכה שבמהלכה ניתן להשלים מתקפה קרקעית. במצבים שישיראל אינה מבקשת להוציא דבר מחזבאללה, היא צריכה לחתור לסיום מידי של העימות, ולו על מנת לצמצם את הפגיעה בישראל. פרק זמן זה עשוי להיות קצר מלהכיל תמרון. עם זאת, התמרון יכול לשמש מנוף לכפיית סיום עימות כשבשלו לכך התנאים מבחינת ישראל, ולכן יתכן שיש להכינו מיד בפתיחת העימות.

סיכום: מרכזיות ה"על מנת"

ישנם הקשרים ייחודיים שבהם נכון לבצע מתקפה קרקעית נרחבת. אך יש להישמר מפני רצון לתמרן ויהי מה, וההחלטה צריכה להיבחן לאור ההקשר. יש להישמר מנטייה לתמרן כחלק מאתוס, או כמקצה שיפורים להחלטות השגויות של 2006 – מלחמת לבנון השנייה. מאז השתנו מהותית הנסיבות, והפתרון הנכון למלחמת לבנון השנייה אינו בהכרח הפתרון הנכון לעימות הבא, שהקשרו אינו ידוע.

החלק החשוב ביותר בכל פקודה צבאית הוא המשפט הבא אחרי צמד המילים "על מנת", והוא הנוסך הגיון בפקודה. ההחלטה לתמרון צריכה להתקבל על מנת להשיג הישג משמעותי, שיתרום להשגת מטרות המלחמה בהקשר האסטרטגי המסוים בו היא פרצה. ה"על מנת" צריך להבהיר מדוע המציאות תהיה טובה יותר בעקבות התמרון, בעולם המונחים של הדרג מקבל ההחלטות – ולא בעולם המונחים הטקטי או האופרטיבי. הגדלת ההרס ליריב, למשל, לכשעצמה, היא מדד פיסי-טקטי, ואינה בהכרח משפרת את השגרה שלאחר העימות ובעולם המונחים של מקבל ההחלטות. תכנית לעימות מוגבל או למגננה איננה תכנית למתקפה מלאה שקוצצה בזמן אמת. זוהי תכנית אחרת. וארגז הכלים הצה"לי צריך גם תכניות כאלה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט